

Sygn. akt II CSK 93/07

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 15 czerwca 2007 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Krzysztof Strzelczyk (przewodniczący)
SSN Irena Gromska-Szuster (sprawozdawca)
del. SSA Marta Romańska

w sprawie z powództwa T. K.

przeciwko J. S. i M. Ł.

z udziałem interwenienta ubocznego po stronie pozwanych:

"A." - Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w upadłości

o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 15 czerwca 2007 r.,

skargi kasacyjnej powoda

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 4 lipca 2007 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok w punktach 2, 3, 5 i 6 i zmienia w tym
zakresie orzeczenie na następujące:**

- 1) zmienia wyrok Sądu Okręgowego z dnia 29 listopada 2005 r., w ten sposób, że uznaje za bezskuteczną w stosunku do powoda T. K. w odniesieniu do jego wierzytelności wynikającej z nakazu zapłaty Sądu Okręgowego z dnia 25 września 2002 r. - umowę sprzedaży nieruchomości położonej w R. przy ul. S. nr 1, dla której w Sądzie Rejonowym prowadzona jest księga wieczysta Kw. /.../, zawartą pomiędzy P.P.H. "A." Spółką z ograniczoną odpowiedzialnością a pozwanymi J. S. i M. Ł. w dniu 4 lipca 2002 r. aktem notarialnym sporządzonym przez notariusza D. K.;
- 2) zasądza od J. S. i M. Ł. na rzecz T. K. kwotę 17915 zł (siedemnasie tysięcy dziewięćset piętnaście) tytułem zwrotu kosztów procesu za I i II instancję oraz kwotę 5103 zł (pięć tysięcy sto trzy) tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego;
- 3) nakazuje pobrać od J. S. i M. Ł. na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Okręgowego kwotę 21740 zł (dwadzieścia jeden tysięcy siedemset czterdzieści) tytułem nieuiszczonych opłat sądowych należnych w I i II instancji.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 29 listopada 2005 r. Sąd Okręgowy oddalił powództwo T. K. przeciwko J. S. i M. Ł. o uznanie za bezskuteczną wobec powoda, w odniesieniu

do przysługującej mu wierzytelności w kwocie 188 402, 55 zł, umowy sprzedaży opisanej w pozwie nieruchomości, dokonanej przez dłużnika P.P.H. A. spółkę z o.o. w dniu 4 lipca 2002 r. na rzecz pozwanych.

Sąd Okręgowy ustalił między innymi, że powodowi przysługuje wobec P.P.H. A. spółki z o.o. wierzytelność w kwocie 188 402,55 zł z ustawowymi odsetkami i kosztami procesu. Spółka ta była właścicielem nieruchomości położonej w R. przy ul. S. 1, objętej księgą wieczystą Kw. /.../ prowadzoną w Sądzie Rejonowym. Wartość tej nieruchomości na zlecenie spółki określił rzeczoznawca w dniu 31 maja 2002 r. na kwotę 1 450 000 zł Nieruchomość była obciążona hipoteką kaucyjną do kwoty 700 000 zł na rzecz LG Petro-Banku S.A., co do której Bank wydał w dniu 3 lipca 2002 r. przyrzeczenie wykreślenia, jeżeli dłużnik spłaci kwotę zadłużenia z ceny uzyskanej ze sprzedaży nieruchomości. W dniu 4 lipca 2002 r. Nadzwyczajne Zgromadzenie Wspólników P.P.H. A. spółki z o.o. podjęło uchwałę o wyrażeniu zgody na sprzedaż przedmiotowej nieruchomości na rzecz Joanny S. i Mariana Ł. za cenę 750 000 zł z przeznaczeniem jej na spłatę publicznoprawnych należności na rzecz ZUS i Urzędu Skarbowego oraz spłatę kredytu zaciągniętego w LG Petro-Banku. Umowa sprzedaży w formie aktu notarialnego została zawarta w dniu 4 lipca 2004 r. przez reprezentujących spółkę A. M. Ł. i P. Z. W paragrafie 5 umowy stwierdzono, że cena została zapłacona w ten sposób, iż w dniu zawarcia umowy nabywcy zapłacili do rąk członków zarządu spółki kwotę 122 342 zł, a kwota 627 657,93 zł zostanie zapłacona w dniu 5 lipca 2002 r. na rzecz LG Petro - Banku tytułem spłaty zadłużenia zabezpieczonego hipoteką na kwotę 700 000 zł W dniu 4 lipca 2002 r. jedyni udziałowcy spółki M. Ł. i P. Z. wraz z żonami zbyli na rzecz pozwanych swoje dwie zabudowane nieruchomości. Na podstawie wniosku z dnia 15 lipca 2002 r. i zgody LP Petro-Banku z dnia 5 lipca 2002 r. została wykreślona hipoteka kaucyjna obciążająca nieruchomość zbytą przez spółkę A. Na wniosek dłużnika z dnia 5 sierpnia 2002 r., Sąd Rejonowy postanowieniem z dnia 12 lutego 2003 r. ogłosił upadłość spółki A., która od sierpnia 2002 r. zaprzestała płacenia zobowiązań publicznoprawnych, a od stycznia 2002 r. straciła zdolność płacenia długów prywatnych. Bezskuteczna okazała się także egzekucja należności powoda.

W oparciu o powyższe ustalenia Sąd Okręgowy oddalił powództwo uznając, że powód nie wykazał przesłanek art. 527 k.c., w szczególności tego, że dłużnik

sprzedając nieruchomość działał z zamiarem i świadomością pokrzywdzenia wierzycieli, a pozwani o tym wiedzieli. Uznał, że sprzedaż ta nie miała na celu pokrzywdzenia wierzycieli, w tym powoda, bowiem dokonana została po to by spłacić dług hipoteczny i długi publicznoprawne, a więc zobowiązania uprzywilejowane.

W apelacji od powyższego wyroku, składającej się z dwóch pism procesowych złożonych przez dwóch pełnomocników powoda, w piśmie z dnia 29 grudnia 2005 r. wskazano, że wyrok zaskarżony został w zakresie oddalenia powództwa co do kwoty 122 342 zł, w odniesieniu do której Sąd Okręgowy bezpodstawnie, zdaniem skarżącego uznał, iż udowodnione zostało, że z ceny sprzedaży nieruchomości kwota ta przeznaczona została na spłatę długów publicznoprawnych. W piśmie tym pełnomocnik skarżącego wnosił o zmianę zaskarżonego wyroku i uwzględnienie powództwa z tą tylko zmianą, że wierzytelność powoda wobec której ma zostać orzeczona bezskuteczność wynosi 122 342 zł. W piśmie z dnia 30 grudnia 2005 r. drugi pełnomocnik powoda wskazał, że zaskarżony został wyrok w całości, w odniesieniu do całej czynności sprzedaży i całej wierzytelności powoda w kwocie 188 402,55 zł i wnosił o zmianę wyroku i uwzględnienie powództwa w całości zarzucając przede wszystkim pominięcie twierdzenia powoda, że w zaskarżonej transakcji cena sprzedaży nieruchomości została rażąco zaniżona oraz pominięcie wniosków dowodowych zgłoszonych przez powoda w tym przedmiocie, a także wadliwą ocenę celu sprzedaży i jej skutków oraz świadomości stron umowy.

Wyrokiem z dnia 4 lipca 2006 r. Sąd Apelacyjny, uwzględniając częściowo apelację powoda, zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że uznał za bezskuteczną wobec powoda w odniesieniu do jego wierzytelności wynikającej z nakazu zapłaty Sądu Okręgowego z dnia 25 września 2002 r., w zakresie kwoty 122 342 zł zaskarżoną umowę sprzedaży z dnia 4 lipca 2002 r., bliżej opisaną w wyroku, a w pozostałej części oddalił apelację i orzekł o kosztach procesu.

Sąd drugiej instancji uznał, że apelacja powoda, choć składa się z dwóch różnych pism zawierających różny zakres zaskarżenia, obejmuje w konsekwencji całe rozstrzygnięcie Sądu Okręgowego i zmierza do jego zmiany przez

uwzględnienie powództwa w całości, co wynika z pisma z dnia 30 grudnia 2005 r. zawierającego szerszy zakres zaskarżenia. Podzielił jednak stanowisko apelującego zawarte w piśmie z dnia 29 grudnia 2005 r. Stwierdził, że pozwani nie udowodnili, iż z ceny uzyskanej ze sprzedaży nieruchomości dłużnik także kwotę 122 342 zł przeznaczył na spłatę publicznoprawnych długów uprzywilejowanych na rzecz ZUS i Urzędu Skarbowego. Skoro tak, to zdaniem Sądu, należy uznać, że w tym i tylko w tym zakresie sprzedaż nieruchomości została zdziałana z pokrzywdzeniem wierzycieli, bowiem w wypadku egzekucji z nieruchomości powód i inni wierzyciele mogliby liczyć przynajmniej na częściowe zaspokojenie swoich wierzytelności. Natomiast w tym zakresie, w jakim dłużnik zaspokoił uprzywilejowaną wierzytelność zabezpieczoną hipotecznie, brak pokrzywdzenia wierzycieli w rozumieniu art. 527 § 1 k.c., bowiem w razie egzekucji z nieruchomości inni wierzyciele i tak nie zdołaliby uzyskać zaspokojenia. Sąd Apelacyjny podzielił także zarzuty skarżącego, że sprzedając przedmiotową nieruchomość dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli, a pozwani, pozostający w bliskich z nim stosunkach, wiedzieli o tym, a przynajmniej powinni byli wiedzieć.

Z tych względów Sąd Apelacyjny uznał, że zaskarżona sprzedaż nieruchomości została tylko w zakresie kwoty 122 342 zł. dokonana z pokrzywdzeniem powoda jako wierzyciela, w rozumieniu art. 527 § 1 i 4 k.c. i zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji, uwzględniając w takim zakresie powództwo. W stosunku do pozostałej kwoty 627 657 zł, uzyskanej przez dłużnika z zaskarżonej transakcji, Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu Okręgowego, że została ona wykorzystana na pokrycie zobowiązań uprzywilejowanych względem wierzytelności powoda, a więc w tym zakresie nie występuje pokrzywdzenie wierzyciela i dlatego w tej części apelacja została oddalona.

Od powyższego wyroku skargę kasacyjną wniósł powód, zaskarżając go w części oddalającej apelację i powództwo oraz orzekającej o kosztach procesu. Zarzucił naruszenie art. 527 k.c. przez błędną wykładnię prowadzącą do ograniczenia zakresu bezskuteczności zaskarżonej czynności sprzedaży nieruchomości na poziomie innym niż wysokość wierzytelności powoda i częściowego oddalenia powództwa, mimo że zaskarżona czynność została

dokonana z pokrzywdzeniem powoda jako wierzyciela oraz naruszenie przepisów postępowania mające wpływ na wynik sprawy przez nierozpoznanie części zarzutów apelacji dotyczących rażąco zaniżonej ceny sprzedaży nieruchomości oraz niewyprowadzenia przez Sąd Okręgowy ujemnych dla pozwanych konsekwencji procesowych w oparciu o art. 302 § 1 k.p.c., mimo że nie stawili się oni na przesłuchanie stron. W oparciu o powyższe wnosił o zmianę zaskarżonego wyroku przez uwzględnienie powództwa w całości i zasądzenie kosztów procesu za wszystkie instancje.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Nieskuteczne są zarzuty oparte na drugiej podstawie kasacyjnej, bowiem skarżący nie wymienił naruszonych przez Sąd Apelacyjny przepisów postępowania, wskazując jedynie na naruszenie przez Sąd pierwszej instancji art. 302 § 1 k.p.c., co nie może odnieść skutku, skoro skarga kasacyjna jest środkiem odwoławczym od wyroku Sądu drugiej, a nie pierwszej instancji.

Uzasadniony natomiast jest zarzut naruszenia art. 527 § 1 k.c. Przepis ten pozwala na uznanie bezskuteczności wobec wierzyciela, czynności prawnej dokonanej przez dłużnika z pokrzywdzeniem wierzycieli, jeżeli dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli, a osoba trzecia o tym wiedziała lub przy zachowaniu należytej staranności mogła się dowiedzieć. Zważywszy na treść rozstrzygnięcia Sądu Apelacyjnego oraz zakres zaskarżenia tego orzeczenia, wykładni Sądu Najwyższego wymaga obecnie jedynie kwestia pokrzywdzenia wierzycieli, w rozumieniu tego przepisu, oraz skutki do jakich prowadzi uznanie, że w pewnym zakresie niezależnie od tego, czy czynność ta została dokonana, czy nie, niektórzy wierzyciele mogliby nie uzyskać w pełni zaspokojenia swoich wierzytelności. Innymi słowy na tle ustalonego stanu faktycznego rozważenia wymaga, czy w sytuacji, gdy przedmiotem zaskarżonej czynności prawnej była sprzedaż nieruchomości obciążonej hipoteką na rzecz innego wierzyciela, dopuszczalne jest w świetle art. 572 § 1 k.c. uznanie przez sąd za bezskuteczną wobec wierzytelności skarżącego wierzyciela tylko części tej czynności prawnej, w zakresie w jakim wierzyciel ten, jako nieuprzywilejowany, mógłby zaspokoić się

z nieruchomości w razie egzekucji, gdyby nie dokonano zaskarżonej czynności prawnej.

Rozważając tę kwestię na wstępie trzeba stwierdzić, że wykładany wprost, przy użyciu wykładni językowej, przepis art. 527 § 1 k.c. możliwości takiej nie przewiduje, stanowiąc jedynie o uznaniu czynności prawnej za bezskuteczną. Jest to zrozumiałe w świetle art. 532 k.c., który wyjaśnia jakie skutki ma uznanie czynności prawnej za bezskuteczną wobec skarżącego wierzyciela. Wierzyciel taki może z pierwszeństwem przed wierzycielami osoby trzeciej (nabywcy rzeczy) dochodzić zaspokojenia z przedmiotu ubezskutechnionej czynności prawnej tak, jakby czynność ta nie została dokonana. W sytuacji stwierdzenia bezskuteczności sprzedaży nieruchomości, skarżący wierzyciel może w postępowaniu egzekucyjnym żądać przeprowadzenia egzekucji swojej wierzytelności z tej nieruchomości tak, jakby stanowiła ona nadal majątek jego dłużnika. Egzekucji podlega oczywiście tylko wierzytelność wierzyciela, który uzyskał wyrok uwzględniający jego powództwo z art. 527 § 1 k.c. a skuteczność tego wyroku ograniczona jest tylko do wysokości tej wierzytelności, jednak egzekucja może być prowadzona w całości do nieruchomości i w pełnym zakresie, z takimi tylko ograniczeniami, jakie występowałyby także wówczas, gdyby zaskarżonej transakcji nie było i nieruchomość ta nadal byłaby majątkiem dłużnika. A zatem, o tym czy i w jakim zakresie wierzyciel uzyska zaspokojenie swojej wierzytelności prowadząc egzekucję zgodnie z zasadami art. 532 w zw. z art. 527 § 1 k.c., będzie decydować w istocie stan tej nieruchomości w chwili takiej egzekucji: jej wartość w tym czasie, obciążenie hipoteczne i inne zobowiązania uprzywilejowane oraz to, czy wierzyciele wierzytelności uprzywilejowanych będą chcieli lub mogli prowadzić egzekucję swoich należności. Wszystkie te okoliczności, mogą sprawić, że nawet przy obciążeniu nieruchomości hipoteką, wierzyciele nieuprzywilejowani będą mogli zaspokoić w całości lub w części swoje wierzytelności. Okoliczności te, istotne dla skuteczności egzekucji, nie mogą być znane w chwili orzekania w oparciu o art. 527 k.c., a tym samym nie mogą mieć wpływu na treść orzeczenia w tym znaczeniu, że nie mogą warunkować ani ograniczać zakresu uprawnienia wierzyciela przewidzianego w tym przepisie. Jak słusznie wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 5 czerwca 2002 r. II CKN 1336/00 (nie publ.) uwzględnienie skargi

paulińskiej skutkuje tzw. bezskutecznością względną zaskarżonej czynności, a wyrok nie ma na celu określenie czy też ograniczenie wysokości wartości przedmiotu tej czynności. Możliwość tylko częściowego zaspokojenia się z przedmiotu zaskarżonej czynności dlatego, że jest on obciążony hipoteką na rzecz innej wierzytelności uprzywilejowanej, nie ogranicza więc uprawnienia do zaskarżenia skargą paulińską całej czynności, a nie tylko tej jej części, która odpowiada możliwości zaspokojenia. Wierzyciel ma prawo domagać się także w takiej sytuacji uznania bezskuteczności czynności prawnej w całości i ze względu na całą swoją wierzytelność.

Okoliczność, że zaskarżoną czynnością prawną jest sprzedaż nieruchomości obciążonej hipoteką na rzecz innego wierzyciela, może mieć w świetle art. 527 § 1 i 2 k.c. znaczenie jedynie dla ogólnej oceny, czy czynność ta była dokonana z pokrzywdzeniem wierzycieli. Pokrzywdzenie to występuje bowiem wówczas, gdy na skutek zaskarżonej czynności dłużnik stał się niewypłacalny, albo stał się niewypłacalny w wyższym stopniu, niż przed jej dokonaniem (art. 527 § 2 k.c.). Zabezpieczony hipoteką dług wobec innego wierzyciela, zmniejsza majątek dłużnika przeznaczony do egzekucji na rzecz pozostałych wierzycieli. Z uwagi na to, że „majątkiem” podlegającym egzekucji jest tylko majątek czynny, obliczając dla celów art. 527 § 1 i 2 k.c. majątek dłużnika, który mógłby podlegać egzekucji na rzecz skarżącego wierzyciela, należy odliczyć od niego wartość hipoteki obciążającej nieruchomość i tak określony majątek poddać ocenie w zakresie wskazanym w art. 527 § 2 k.c. Zgodnie z art. 316 § 1 k.p.c. wartość nieruchomości będącej przedmiotem zaskarżonej czynności i stan jej obciążenia, powinny być ustalone na chwilę orzekania. Istotne dla oceny przesłanki pokrzywdzenia jest, czy z wartości nieruchomości pozostałej po odliczeniu hipoteki, wierzyciel mógłby zaspokoić się w całości lub w części. Jeżeli tak, sprzedaż nieruchomości należy uznać za działaną z pokrzywdzeniem wierzycieli w rozumieniu art. 527 § 2 k.c., co uzasadnia uznanie czynności tej w całości za bezskuteczną w stosunku do wierzytelności skarżącego wierzyciela. Jak wskazano wyżej, nie ma podstaw prawnych do jakiegokolwiek ograniczania zakresu zaskarżenia czynności prawnej i zakresu uznania jej za bezskuteczną ze względu na obciążenie na rzecz wierzytelności uprzywilejowanych. Obciążenie to ma w chwili orzekania znaczenie

jedynie dla oceny przesłanki pokrzywdzenia wierzycieli, a nie dopuszczalnego zakresu zaskarżenia czynności prawnej. Jeżeli przesłanka pokrzywdzenia wierzycieli występuje, jedynym ograniczeniem zakresu skargi paulińskiej jest wysokość chronionej wierzytelności.

Skoro zatem w rozpoznawanej sprawie Sąd Apelacyjny stwierdził, że występuje przesłanka pokrzywdzenia wierzycieli, oraz pozostałe przesłanki art. 527 k.c., powinien orzec o uznaniu za bezskuteczną wobec powoda w stosunku do jego wierzytelności w kwocie 188 402,55 zł, zaskarżonej umowy sprzedaży nieruchomości w całości, a nie jedynie w zakresie kwoty 122 342zł.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok i orzekł co do istoty sprawy uznając zaskarżoną czynność prawną w całości za bezskuteczną w stosunku do powoda w zakresie przysługującej mu wierzytelności. O kosztach postępowania orzeczono na podstawie art. 98 w związku z art. 108 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.